

Використані джерела літератури

1. Александрова М. А. Аристократы сада: красивоцветущие кустарники / М. А. Александрова. – М.: ЗАО «Фитон+», 1999. – 192 с.
2. Боговая И. О. Ландшафтное искусство: учебник для вузов / И. О. Боговая, Л. М. Фурсова. – М.: Агропромиздат, 1988. – 223 с.
3. Гроздов Б. В. Декоративные кустарники / Б. В. Гроздов. – М.: «Стройиздат», 1964. – 164 с.
4. Дендрофлора України. Дикорослі й культивовані дерева і кущі. Покритонасінні. Ч. I: довідник / [Кохно М. А., Пархоменко Л. І., Зарубенко А. У. та ін.] ; за ред. М. А. Кохна. – К.: Фітосоціоцентр, 2002. – 448 с.
5. Дендрофлора України. Дикорослі та культивовані дерева і кущі. Покритонасінні. Ч. II: довідник / [Кохно М. А., Трофименко Н. М., Пархоменко Л. І. та ін.]; за ред. М. А. Кохна та Н. М. Трофименко. – К.: Фітосоціоцентр, 2005. – 716 с.
6. Каталог деревних рослин дендрологічного парку «Олександрія» НАН України [Калашнікова Л.В., Дойко Н.М., Бойко Н.С., Драган Н.В. та ін.] Довідник / Під загальною ред. С.І. Галкіна. – Біла Церква: ТОВ «Білоцерківдрук», 2013. – 64 с.
7. Липа А. Л. Определитель деревьев и кустарников УССР (дикорастущих и культивируемых) / А. Л. Липа. – К., 1957. – Т. II. – 338 с.
8. Определитель высших растений Украины / Д.Н. Доброчаева, М.И. Котов, Ю.Н. Прокудин и др. – Киев: Фитосоциоцентр, 1987. – 548 с.
9. Тахтаджян А. Л. Система магнолиофитов / А. Л. Тахтаджян. – Л.: Наука, 1987. – 439 с.
10. An update of the Angiosperm Phylogeny Group classification for the orders and families of flowering plants: APG III // Bot. J. Linn. Soc. – 2009. – Vol. 161, N 2. – P. 105–121.
11. The Plant List is a working list of all known plant species. Version 1.1. September 2013. Retrieved from <http://www.theplantlist.org/1.1/browse>.

УДК 712.253(1-751.2)(477.41)

**Актуальність та аспекти розвитку озеленення
і благоустрою урбанізованого середовища**

**Владислав Петрович Масальський
Білоцерківський національний
аграрний університет, доцент; м. Біла Церква, Україна**

**Дендрологічний парк «Олександрія» НАНУ:
230 років від дня створення**

***Анотація:** В статті висвітлено етапи створення дендрологічного парку «Олександрія» НАНУ, підведено підсумки роботи як наукової установи, дана сучасна оцінка стану дендропарку.*

***Ключові слова:** архітектурні споруди, дендрофлора, культивар, таксон, форма.*

Дендропарк "Олександрія" є перлиною садово-паркового мистецтва не тільки України а й Європи. Розташований в м. Біла Церква у 80 км на південь від Києва. Він розташований у північно-східній частині Правобережного Лісостепу України на висоті 80–106 м над рівнем моря.

Парк був заснований Александрою Браницькою. Землю, на якій розташований парк, її чоловік Ксаверій Браницький, отримав в 1774 році від польського короля Августа Станіслава Понятовського у нагороду за придушення хвилі селянсько-козацьких повстань — Коліївщини.

В 1788 році було розпочато створення парку. Автором генерального плану забудови парку став французький архітектор Мюффо. Пізніше в парку працювали архітектори та садівники Ботані, Станге, Бартецький, Вітт, Єнс, які втілили в життя проект генплану та заклали основу паркових композицій, використовуючи існуючий лісостеповий ландшафт. Ця територія мала перепад висот 26 метрів і була розчленована трьома меридіально розміщеними ярами з їх відгалуженнями. Ці яри були створені потужними джерелами, що дозволило створити у парку систему ставків.

Парк закладали, використовуючи природні дубові насадження, які було збагачено інтродуцентами. Олександра Браницька казала: «Люблю не садить, а строить — одно тяжелее другого» і не шкодувала коштів на закупку декоративних рослин. Садівники завозили багато рослин для парку з Польщі, інших країн Європи й світу, збагачуючи видове і формове різноманіття дендропарку інтродуцентами.

Одночасно зі створенням паркових насаджень почалося будівництво резиденції та інших архітектурних споруд.

Назву парку отримав на честь першої власниці — «Олександрія».

Парк набував своєї краси з кожним роком. Було закуплено велику колекцію скульптур, які прикрашали будівлі і алеї парку. Розквіт парку тривав до 1861 року, доки реформа не скасувала кріпацтво, позбавивши Браницьких

безкоштовної робочої сили. Із того часу розвиток парку «Олександрія» уповільнився. Практично до 1917 року в ньому виконувались роботи, пов'язані тільки з доглядом вже наявних об'єктів. Після скасування панщини, коли за роботу стало потрібно платити, художній образ парку щораз гіршав. Занепадала дорожня мережа, протоки островів замулювалися, острови зливалися з берегом, павільйони пошкоджувалися й не відбудовувалися.

Під час громадянської війни 1918-1921 рр. парк зазнав величезних втрат. Більшість архітектурних споруд була повністю або частково зруйнована. З «Олександрії» вивезли велику кількість цінних мармурових та бронзових скульптур, значних збитків було завдано й парковим насадженням.

З 1921 року «Олександрія» стає основною базою навчально-дослідного господарства. «Олександрія» отримує нову назву — парк ім. Ч.Г. Раковського. Виходячи з потреб відбудови господарства перших років Радянської влади час від часу, поволі «на цеглу» розбиралися зруйновані, або напівзруйновані споруди, вирубувалися дерева.

У 1922 році рішенням Київського губернського комітету парк «Олександрія» був проголошений заповідником і до 1946 року входив до складу сільськогосподарського технікуму, а згодом інституту.

Велику руйнацію принесли парку роки Другої світової війни. Ще більше були зруйновані архітектурні споруди, пошкоджена або зовсім знищена значна частина дерев. Під час німецької окупації в 1943 році було зрізано понад 3 га вікових дерев сосни звичайної.

Після війни Постановою від 10 квітня 1946 року Радою Міністрів СРСР парк «Олександрія» було передано у підпорядкування Національної академії наук України. З цього часу розпочалися роботи з відбудови парку, які набули особливого розмаху після передачі «Олександрії» в 1953 році в підпорядкування Центральному республіканському ботанічному саду Академії наук УРСР.

1955 року було розроблено проект реставрації і розвитку парку. 1957 року, під керівництвом і за активної участі Д. М. Криворучка в парку розпочалися реставраційні роботи. Було відновлено всі основні паркові споруди за винятком палацу і танцювального павільйону: головний вхід, Ротонда, Колона печалі, Великий водоспад, колонада Луна, Китайський і Арочний містки, фонтани. Одночасно були збудовані нові об'єкти — джерело «Лев», «Кругла альтанка», закладені нові паркові насадження. В процесі реставрації й розвитку рослинного комплексу було визначено ландшафтні райони парку, проведено комплексну оцінку природних чинників території і ландшафтна таксація наявних насаджень, організовано центральне планувальне ядро, знайдено рішення нових ділянок у поєднанні з композицією парку в цілому. Була впорядкована і розвинена мережа алей, забезпечені водо- і електропостачання, каналізація.

Наступним етапом розвитку парку став період незалежності України. В цей період площа парку значно збільшилася. Так в 1998 року площа парку становила 201,4 га. В 1998 році до цієї території було приєднано 95,6 га лісових культур (урочище «Гайок») вздовж річки Рось на захід від Палієвої гори до с. Чмерівка.

У 2008 році було приєднано ще 103,7 га території, яка розташована на правому боці р. Рось навпроти парку, і яка має історичну назву урочище «Голендерня». На сьогоднішній день загальна площа дендропарку становить — 400,7 га. Це найбільший ландшафтний парк України.

Парк є зразком пейзажної паркової композиції, основу якої складають рослини, архітектурні споруди, скульптури, водна гладь річки Рось та ставків.

Ядром парку є Велика поляна, яка має площу близько 10 га. На цій площі зростає 170 видів деревних рослин. Площа декоративних водойм парку (ставки та р. Рось) становить 21 га. Сюди входить площа 12 ставків та річка Рось.

Береги водойм, та переходи від одного ставка до другого прикрашають водоспади і фонтани.

На сьогодні дендрологічний парк «Олександрія» Національної академії наук України проводить активну наукову роботу. Ця робота полягає в реставрації та відновленні архітектурних споруд. За цей час було відновлено «Танцювальний павільйон», реставровано «Турецький будиночок», реставровано архітектурну споруду «Руїни» і «Арочний місток» на острові Марії.

Скульптури і пам'ятні знаки прикрашають паркові ландшафти і алеї.

Проводиться робота по збереженню, відновленню та збагаченню флори. Створюються нові колекції рослин. За останній рік видовий склад було збагачено більше як на 1000 видів, форм та культиварів деревних, чагарникових і трав'янистих рослин. Видовий склад рослин нараховує 4545 таксона. З них 3000 деревних видів, форм та культиварів, та 1545 трав'янистих. Окремі рослини мають вік понад 200 років: сосни чорна та Веймутова (*Pinus nigra*, *P. stróbus*), тюльпанове дерево (*Liriodendron tulipifera*), модрина польська та європейська (*Lārix polōnica*, *L. decídua*), дуб червоний (*Quercus rúbra*), гледичія трьохколючкова (*Gleditsia triacanthos*) та ін. Особливу цінність становить багатовікова діброва парку, вік якої складає понад 200 років, а окремі дерева мають вік 300—400 років.

В парку «Олександрія» створюються нові колекційні ділянки. Так 2003 року було закладено коніферетум (колекція голонасінних рослин). Він займає площу 0,44 га. Планування ділянки вільне («пейзажне»). Хвойні дерева та кущі розміщені на ділянці за систематичним принципом. Найбільше представлено карликові і сланкі форми хвойних рослин. На колекційній ділянці представлено 11 родів, 42 види, 1 гібрид, 3 різновиди і 18 культиварів, які належать до чотирьох родин: соснових (*Pináceae*), кипарисових (*Cupressáceae*), тисових (*Taxáceae*) і таксодієвих (*Taxodiaceae*).

В адміністративно-науковій зоні парку на площі 0,2 га розташований розарій. На цій колекційній ділянці зібрано 215 сортів троянд.

В 80-х роках було закладено колекцію бузку (сиренгарій). Ця колекція складається з 9 видів, 2 форм, 31 сорту. Види бузку представлені в паркових композиціях, сортовий бузок та форми (*S. chinensis* f. *Duplex* Rehd., *S. josikaea* Jacq. f. *'Monstrosa'*) — на ділянках «Сірінгарій» та «Фрутіцетум».

Перші виткі деревні рослини у Саду Ліан були висаджені в парку ще у XVIII ст. Це жимолость козолиста, або каприфоль та дикий виноград п'ятилисточковий. Нині колекція витких деревних рослин нараховує 36 видів та 16 культиварів.

Висновки: Дендропарк «Олександрія» належить до історичних парків і є видатною пам'яткою садово-паркового мистецтва України. Йому належать такі рекорди:

1. «Олександрія» є найстарішим дендропарком України - заснований в 1788 році;
2. Є найбільшим за площею дендропарком України - 400,7 га;
3. Має найбільшу серед парків і садів України колекцію рослин 4545 видів, сортів і форм;
4. Діброва парку, площею 48 га, є найбільшою старовіковою і чистою з заплавлених дібров України (середній вік дубів 200 років, максимальний - понад 400 років).

Використані джерела літератури

1. Олександрія. Усадьба Браницких в Белой Церкви. – Б/м, 1949. – 33 с.
2. Грисюк М.М. Олександрія – зелена скарбниця. – Київ: Будівельник, 1965. – 96 с.
3. Криворучко Д.М. Олександрія. – Київ: Будівельник, 1979. – 96 с.
4. Мордатенко Л.П., Гайдамака В.М., Галкин С.И. Дендропарк «Александрия»: Путеводитель. – Киев: Наукова думка, 1990. – 80 с.